

Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο

Τόμ. 9, Αρ. 1 (2016)

Τεύχος 9-10

παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο

διεθνής περιοδική έκδοση παιδαγωγικών προβληματισμών

Θεματικός τόμος: Ζητήματα του σύγχρονου παιδαγωγικού
λόγου: Προβληματισμοί,
θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές πρακτικές

Επιμέλεια Τεύχους: Μαρία Δάρρα & Αλιβίζος Σοφός

Η δια-πραγμάτευση του μέγιστου με την ποιητική
του ελάχιστου

Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

doi: [10.12681/revmata.31161](https://doi.org/10.12681/revmata.31161)

Copyright © 2022, Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-sa4##](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Τεύχος, 9-10 2018

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κωτόπουλος Τ. (2022). Η δια-πραγμάτευση του μέγιστου με την ποιητική του ελάχιστου. *Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο*, 9(1), 31–40. <https://doi.org/10.12681/revmata.31161>

Η δια-πραγμάτευση του μέγιστου με την ποιητική του ελάχιστουΤριαντάφυλλος Κωτόπουλος¹tkotopou@gmail.com**Abstract**

The literary text does not only constitute a socially morphed product that takes into consideration the historical and social circumstances which created it, but at the same time it is an aesthetic product, an art product, that is, of the particular artistic intervention of its creator. In the following text, we attempt to approach dialectically the book series by Veggelis Iliopoulos, containing Trigonopsaroulis, a unique character, in a way that takes into account the extratextual historical and social coordinates of the literary text, to the extent that these are expressed as connotations in a semantic level through the productive process of writing.

Λέξεις κλειδιά: Τριγωνοψαρούλης, Εκπαίδευση, Παιδική Λογοτεχνία, Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας.

1.Αντί προλόγου

Η τέχνη και συνακόλουθα η Λογοτεχνία ως ανθρώπινη δραστηριότητα συνδέεται αναπόσπαστα με τις ιδιαίτερες κοινωνικές συνθήκες που την παράγουν ως φαινόμενο. Κατά εποχές επιχειρήθηκε η ερμηνεία της Λογοτεχνίας με διάφορους τρόπους και εάν εστιάσουμε στα τελευταία 100 χρόνια οι ερμηνευτικές και κριτικές προσεγγίσεις κατευθύνθηκαν από τη Θεωρία της Λογοτεχνίας, η οποία αναδείχτηκε σταδιακά σε μια *lingua franca* για τους ερευνητές του χώρου. Οι παραγωγικές δομές η κοινωνική οργάνωση, αλλά και τα ιδεολογικά στερεότυπα της κάθε εποχής συνδιαμορφώνουν το έργο τέχνης, στο οποίο αντανακλάται ως ένα βαθμό το κοινωνικό γίγνεσθαι. Όμως το λογοτεχνικό κείμενο δεν αποτελεί μόνο ένα κοινωνικά διαμορφωμένο προϊόν που λαμβάνει υπόψη του τις ίδιες τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες που το παράγουν, αλλά συνιστά ταυτόχρονα ένα αισθητικό προϊόν, ένα προϊόν της τέχνης, της ιδιαίτερης δηλαδή καλλιτεχνικής παρέμβασης του δημιουργού του. Η λογοτεχνική ταυτότητα ενός έργου φιλτράρεται μέσα από τον τρόπο που κατανοούμε τη Λογοτεχνία και στις έννοιες που συγκροτούμε προκειμένου να την ορίσουμε. Είναι δεδομένο ότι στην πολλαπλώς εξερευνημένη Δύση τα λογοτεχνικά συστήματα εμπλέκουν τις σχέσεις της Λογοτεχνίας, με τη γλώσσα, την Ιστορία και την κοινωνία. Οι δεσμοί και οι σχέσεις αυτές αναδεικνύονται μέσα από την Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας, όπου σημαίνοντα ρόλο στην ανάδειξη των ενδοκειμενικών ή διακειμενικών στοιχείων αναλαμβάνουν οι παράγοντες εκτός ή προ του λογοτεχνικού κειμένου (λογοτεχνικοί και εκπαιδευτικοί θεσμοί, μηχανισμοί κυρίαρχης ιδεολογίας, εξουσιαστική κρατική δύναμη κ.τ.λ.).

Στην ελληνική πραγματικότητα, κυρίως από τα μεταπολιτευτικά χρόνια και μετά, η Λογοτεχνία και δη η Παιδική Λογοτεχνία έχει συνδέσει την τύχη της σε μεγάλο βαθμό με τη

¹ Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

λογική και το παιχνίδι της επικοινωνίας. Διεθνώς άλλωστε είναι η εποχή που όλες οι θεωρίες της πρόσληψης θέτουν ερωτήματα για το ποιος τελικά είναι ο πομπός και ο δέκτης, ο συγγραφέας, το κείμενο ή ο αναγνώστης; Ένα λογοτεχνικό κείμενο υπερασπίζεται τελικά την ιστορική του φόρτιση ή λειτουργεί με την ίδια αποτελεσματικότητα σε μια νεότερη αναγνωστική εποχή που αλλάζει τον ορίζοντα της παραδομένης σημασίας του ανάλογα με τα δικά της προβλήματα; Ένα καλό λογοτεχνικό κείμενο απλώς ορίζει σημασιολογικά και σημειολογικά τη διαφορετικότητά του από τα υπόλοιπα όμορφα σύνολα; Διαχρονικά η ερμηνεία της Λογοτεχνίας συνιστά μία πολύ σημαντική πολιτισμική παρέμβαση. Είμαστε πλέον στην εποχή που οι μέγιστοι κριτικοί έχουν απολέσει τη θεϊκή τους αποστολή της μονοσήμαντης ερμηνευτικής προσέγγισης των λογοτεχνικών έργων. Η παραδοχή από την άλλη μεριά ότι η ερμηνεία στη σύγχρονη πραγματικότητα λειτουργεί διερευνητικά και συνθετικά μας απαλλάσσει από αποδομιστικά ολισθήματα και κηρύγματα περί του ερμηνευτικά ανέφικτου. Χωρίς την ερμηνεία πολλές φορές δεν μπορούμε να απολαύσουμε την ίδια τη Λογοτεχνία. Ναι, αλλά μία ερμηνεία που διαρρηγνύει τα θέσφατα των υποκειμενικών αυθεντιών, που λειτουργεί διερευνητικά, χωρίς να αρνείται ενδεχόμενες διαψεύσεις και αναθεωρήσεις, αλλά και τη διατύπωση διαρκώς καινούργιων ερευνητικών υποθέσεων. Και το βασικότερο ή όποια αξιολογική κρίση διατυπωθεί θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη ότι η έννοια της υψηλής Λογοτεχνίας και τέχνης ευρύτερα δυνητικά υποκρύπτει τη χειραγωγή τους από την πολιτική και κοινωνική εξουσία. Ο κατακερματισμένος κόσμος μας, αυτός του ύστερου καπιταλισμού, δεν έχει ανάγκη άλλη μία επικίνδυνη αντιπαραβολή της υποτιθέμενης οργανικής ενότητας που εντοπίζεται στα μεγάλα έργα, αλλά τη πραγμάτευση των κατεστημένων αξιών και προϋποθέσεων της ισχύος τους.

Η Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας μελετά τόσο τη θεματική πλευρά του λογοτεχνικού έργου (επιλογή του υλικού και του θέματος, των μοτίβων και του λογοτεχνικού είδους) όσο και το ίδιο το υλικό που συγκροτεί το λογοτέχνημα (στοιχεία μορφής και ύφους, δομή του λογοτεχνικού κειμένου, αφηγηματικές τεχνικές κ.τ.λ.). Μια τέτοια διαλεκτική προσέγγιση είναι αποτελεσματική, καθώς λαμβάνει υπόψη τις εξωκειμενικές ιστορικοκοινωνικές συντεταγμένες του λογοτεχνικού κειμένου, στον βαθμό που αυτές συνεκφέρονται στο σημειολογικό επίπεδο, μέσω της παραγωγικής διαδικασίας της γραφής ως συν-δηλώσεις. «Όχι λοιπόν η ερώτηση τι λέει το κείμενο, αλλά πώς το λέει και γιατί το λέει με αυτόν τον τρόπο» (Τζούμα 1991:31). Αφηγηματικά κείμενα όπως αυτά με πρωταγωνιστή τον Τριγωνοψαρούλη του Βαγγέλη Ηλιόπουλου χρήζουν μία ανάλογη ταυτόχρονη και διπλή ανάγνωση για την πραγμάτευση τελικά του φαινομένου αυτού των βιβλίων του εκδοτικού οίκου Πατάκη που ευτύχησαν να εικονογραφηθούν μοναδικά από τη Λήδα Βαρβαρούση. Εκ προοιμίου δηλώνω ότι χωρίς την αρωγή και τη συστηματική και προώθηση του καλού βιβλίου, κάτι που ο Πατάκης κάνει με ερασιτεχνικό μεράκι και επαγγελματική οργάνωση, σήμερα θα ομιλούσαμε περισσότερο για προθέσεις και όνειρα, παρά για υλοποιημένες δράσεις.

2.Μια διαφορετική προσέγγιση σε ένα διαφορετικό βιβλίο

Στα 1997 κυκλοφορεί *Ο Τριγωνοψαρούλης*¹ και ήδη από την αφιέρωση του συγγραφέα «Στους μαθητές μου και στην Πόλυ, με την οποία μοιραζόμαστε το ίδιο όραμα για την εκπαίδευση» καθίσταται σαφής η πρόθεση του Ηλιόπουλου να υπηρετήσει μία κοινωνική στόχευση. Η Ελλάδα βιώνει τον απόλυτο παραλογισμό μιας άνευ προηγουμένου

εκμετάλλευσης των οικονομικών μεταναστών, κυρίως αυτών από τη γειτονική Αλβανία. Κι αν οι ενήλικες με τη συμπεριφορά τους δείχνουν να έχουν λησμονήσει δραματικά γρήγορα πως οι Έλληνες μετανάστες των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών βίωσαν σε κάποια αναλογία την περιθωριοποίηση, την απαξίωση και την επιδεικτική αδιαφορία της προστασίας θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων τους, υπάρχει ελπίδα και χώρος για όνειρα στην εκπαίδευση, στα παιδιά. Όμως, και εδώ τα πράγματα έχουν δυσκολέψει ιδιαίτερα, αφού ο δομικός εναγκαλισμός της εκπαίδευσης από την κυρίαρχη ιδεολογία, κάτω από τον κοινό παρονομαστή αυτού που αποκαλούμε αποξένωση στη σύγχρονη κοινωνική και πολιτική κριτική θεωρία (Φωτόπουλος 2012:930), τείνει να ακυρώσει στην πράξη τη δυνατότητα της πρόσβασης στη γνώση ως μαζικό δικαίωμα των λαϊκών στρωμάτων και όχι μόνο μίας μειοψηφικής élite. Η εκπαίδευση περισσότερο από κάθε άλλον φορέα κοινωνικοποίησης και κοινωνικού ελέγχου, ακροβατεί μέσα στην παγκοσμιοποιημένη υπεροχή της αγοράς που καταντά μηχανιστική τη γνώση και την κατευθύνει σε μία ρηχή και μονοσήμαντη εργαλειακή χρήση. Οι ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες δυσφημίζονται και επιχειρείται να υποβαθμιστούν ως μη παραγωγικές και ωφέλιμες, καθώς δεν δύνανται να είναι αποτελεσματικές σύμφωνα με την εννοιολόγηση της αποδοτικότητας στη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία.

Η περιρρέουσα ατμόσφαιρα μοιάζει να εμπνέει τον συγγραφέα. Στη σειρά του Τριγωνοψαρούλη απεικονίζονται οι κοινωνικές και ταξικές ανισότητες μέσα στην εκπαίδευση, αλλά περισσότερο ακόμα ο εκπαιδευτικός και κοινωνικός αποκλεισμός, ενώ ταυτόχρονα υπομνηματίζονται οικολογικοί προβληματισμοί. Το σκηνικό στήνεται ευρηματικά: η κοινωνία των ψαριών, όπου τίποτα δεν αλλάζει για αιώνες και η θεσμοποιημένη εκπαίδευση μέσω του ψαρο-σχολείου και της δασκάλας κυρά-Σουπιάς. Σκοπός της φοίτησης η ασφαλής πλεύση και η αποφυγή ανθρώπινων διχτύων και αγκιστριών. Και αμέσως τίθενται θέματα κοινωνικής δομής και διαφορετικότητας. Όλα τα ψάρια, ίδια στην αρχή, διαφοροποιούνται στη συνέχεια και μοιάζουν στους γονείς τους. Κι ο ήρωάς μας εκεί από την αρχή διαφορετικός, παράξενος και αστείος, ένα ψάρι «κοντό και πλατύ σαν φεγγαρόψαρο, με μια μύτη μυτερή σαν του ξιφία και πλακουτσωτή σαν της κουτσομούρας, με ματάκια λαμπερά σαν της τσιπούρας και στόμα λοξό σαν του καρχαρία. Θα 'λεγε κανείς πως το σχήμα του έμοιαζε με το τριγωνάκι που λέμε τα κάλαντα» (Ηλιόπουλος 1997:13). Ένας ήρωας στα όρια του αντιήρωα με μειονεκτήματα μαθησιακών δυσκολιών και προτερήματα ψυχικού σθένους και μεγαλοθυμίας. Οι συμμαθητές του τον αποκαλούν τεμπέλη και τελευταίο μαθητή, δεν τον ενσωματώνουν στις παρέες τους, ενώ και η δασκάλα του εκνευρίζεται με την αδυναμία του να καταφέρει απλά πράγματα με αποτέλεσμα ο ίδιος να βιώνει την απόλυτη δυστυχία. Και είναι η μουσική και ο στίχος (*Δεν είμαι χαζούλης / δεν είμαι κουτός. / Ο Τριγωνοψαρούλης, / ο διαφορετικός*) που τον παρηγορούν, άλλη μία ευρηματική συγγραφική αποτύπωση αντιμετώπισης του προβλήματος - πολλοί μεγάλοι μουσικοί και άνθρωποι της τέχνης έχουν εξομολογηθεί ότι νότες και γραφή τους παρείχαν καταφύγιο σε ανάλογες περιστάσεις. Η ίδια αυτή απογοήτευση στοιχειώνει ανομολόγητα χιλιάδες παιδιά εκτεθειμένα σε παρόμοια αναχρονιστικά και συντηρητικά εκπαιδευτικά συστήματα. Ο Ηλιόπουλος επιμένει, όσο του επιτρέπει η ηλικία των αναγνωστών, στην ανάδειξη αυτής της διαφορετικότητας και υποδεικνύει τον δρόμο της αυτοπειθαρχίας και της σκληρής δουλειάς, για την επίτευξη του στόχου, της πραγμάτωσης δηλαδή των παιδικών μας επιθυμιών και ονείρων. Θέτει ουσιαστικά και emphatic σε διαπραγμάτευση θέματα και αξιακά συστήματα που σχετίζονται όχι μόνο με την εκπαίδευση και τη διαφορετικότητα, αλλά και με την ηγεσία και την υπευθυνότητα, καθώς τελικά ο δυσλεκτικός ή με διάσπαση προσοχής ήρωας γίνεται θρύλος και ήρωας μυθικός στο βασίλειο των ψαριών.

Είναι αξιοσημείωτο ότι από το πρώτο αυτό έργο μια σοφή οικονομία χαρακτηρίζει τη χρήση των αφηγηματικών τεχνικών του συγγραφέα. Τα επίθετα δεν πλεονάζουν, τα ρητορικά σχήματα είναι μετρημένα, ο χειρισμός των προβλημάτων του χρόνου υποδειγματικός. Η επιλογή ενός τριτοπρόσωπου αφηγητή είναι αναμενόμενη, αλλά εκείνο που μας ξαφνιάζει ιδιαίτερα θετικά είναι η χρήση της *θαμιστικής αφήγησης* στο κλείσιμο της ιστορίας: «Η ιστορία του διδάσκεται ακόμα και σήμερα από τις σουπιές στα σχολεία. Όλα τα είδη των ψαριών λένε πως ήταν συγγενής τους. Πολλά μικρά ψαράκια έχουν τη φωτογραφία του στο βραχάκι. Όταν μάλιστα τα ψάρια θέλουν να που για κάποιον ότι είναι πολύ έξυπνος, λένε: - Τριγωνοψαρούλης είναι!» (Ηλιόπουλος 1997:66). Δηλαδή η επιλογή μιας συνοπτικής αφήγησης που διακρίνει αυτά που θεωρούνται χαρακτηριστικά, κατάλληλα για να αποτελέσουν υπόδειγμα προς μίμηση ή αποφυγή, και που κατά τον Genette είναι η υποδειγματική αφήγηση, γιατί προσφέρεται να αναδείξει υποδειγματικές συμπεριφορές και πρότυπα, χωρίς να καταφύγει στη ρητορική του διδακτικού ή διακηρυκτικού ύφους (Genette 2007:184-186). Νομίζω πως δεν χρειάζεται να θίξω την αγάπη για το περιβάλλον που έμμεσα καλλιεργείται από το σκηνικό του έργου, όπως επίσης και τον πλούτο των πληροφοριών για το οικοσύστημα του βυθού που δίνεται.

Εκείνο όμως που ξεπέρασε με χαρακτηριστική ευκολία ο Ηλιόπουλος είναι το ζητούμενο της ίδιας επιτυχίας του δεύτερου βιβλίου με το πρώτο ή τουλάχιστον ανάλογης. Στα 1998 εκδίδεται *Ο Τριγωνοψαρούλης, Ο Μαυρολέπιας κι ο τελευταίος ιππόκαμπος* με τον ίδιο ήδη πολύ αναγνωρίσιμο ήρωα. Πραγματικός σκόπελος για πολλούς σπουδαίους συγγραφείς. Ο μύθος ενός ήρωα στεριώνεται με την επανάληψη και στη δική μας περίπτωση με την επαναληπτική ανάγνωση. Ο Τριγωνοψαρούλης έχει κλειστεί στον δικό του κόσμο σε σημείο που έχει χάσει τόσο την επαφή του με την κοινωνία και τα προβλήματά της όσο και την ευθυκρισία και την ικανότητά του να προτείνει τις ενδεδειγμένες λύσεις. Αρχίζει να θυμίζει δηλαδή τον πολιτικά αγράμματο άνθρωπο, τον χειρότερο άνθρωπο κατά τον Μπρεχτ. Τελικά όμως, θα θυσιάσει την καλοπέρασή του και ξεπερνώντας τη λογική επιτροπών και συμβουλίων αναλαμβάνει μία προσωπική ακτιβιστική δράση και καταφέρει να προστατεύσει την κυοφορία του τελευταίου ιππόκαμπου. Φυσικά, μόνο τυχαία δεν είναι αυτή η επιλογή του αρσενικού που έχει την σπάνια ικανότητα να φιλοξενεί στην κοιλιά του τα αυγά της συντρόφου του. Ο προς στιγμήν αφομοιωμένος από το σύστημα Τριγωνοψαρούλης θα προστατεύσει αυτό το έτερο σύμβολο της διαφορετικότητας, που αν επιδιώξει κανείς να την προεκτείνει στα απώτατα σημειολογικά άκρα θα συναντιόταν με αντιλήψεις ταμπού για τη φύση και τον κοινωνικό ρόλο των δύο φύλων στη σύγχρονη κοινωνία. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στο δεύτερο αυτό βιβλίο η ιδέα της συνεργατικής δράσης, η λογική της ομάδας, αλλά και οι σχέσεις με τον αυτόβουλο περιθωριοποιημένο (Ευαγγέλου 2003:34-38) δευτερεύοντα ήρωα αποδεικνύουν τις κοινωνικές ευαισθησίες του συγγραφέα και την εξελικτική, δυναμική πορεία του τελικού κειμένου που επιτυγχάνει να συγκεράσει την αισθητική, την παιδαγωγική και την μορφωτική προσφορά μίας διαφορετικής κουλτούρας στους νεαρούς αναγνώστες. Γίνεται όμως φανερό ότι εξαιτίας του ενδιαφέροντος που έχει προκαλέσει ευρύτερα το βιβλίο, ο εκδοτικός οίκος νιώθει την ανάγκη να προτάξει έναν πρόλογο πανεπιστημιακού καθηγητή. Θα μπορούσε και να απουσιάζει κατά τη γνώμη μου. Η κριτική θα συμπορευτεί με τη Λογοτεχνία, αλλά περικειμενικά «ο καθένας θα τραβήξει το κύμα του» που θα έλεγε κι ο Τριγωνοψαρούλης.

Το τρίτο βιβλίο του Ηλιόπουλου με τον ίδιο ήρωα, *Τριγωνοψαρούλης εναντίον Μεγάλου Καρχαρία* (2000), εγκαινιάζει μία σειρά τεσσάρων εικονογραφημένων βιβλίων (*Τριγωνοψαρούλη εναντίον Μεγάλου Καρχαρία* – 2000, *Ο αδερφός του Τριγωνοψαρούλη* - 2003, *Ο Τριγωνοψαρούλης στον κόσμο των παράξενων ψαριών* -2006), όπου ο λόγος υποχωρεί και επιχειρείται μία αρμονική συνύπαρξη με την έγχρωμη εικονογράφηση. Είναι φυσικό σε αυτά τα βιβλία η πλοκή να είναι απλούστερη, ενώ οι δευτερεύοντες ήρωες καταγράφονται καθαρά αντίθετοι (Παπαντωνάκης και Κωτόπουλος 2011:134-135), έτσι ώστε τα μικρότερα παιδιά αναγνώστες να μπορούν ευκολότερα να αντιληφθούν τα χαρακτηριστικά τους στοιχεία. Στα τρία πρώτα, ο Τριγωνοψαρούλης εμφανίζεται και πάλι ηγετικός, γενναίος και μεγαλόθυμος όπως πάντα. Οι αναφορές, με περιληπτικό τρόπο, στις αρετές του ήρωα και στα πρότερα ανδραγαθήματά του είναι διαρκείς για να εμπεδωθεί ακόμα περισσότερο ο μύθος του. Η μάχη με τους δυνατούς του βυθού, αλλά και η παρουσίαση της οικογένειας και του γενεαλογικού δέντρου του Τριγωνοψαρούλη αρχικά μέσα από την εμφάνιση του αδερφού του και στη συνέχεια με την αναζήτηση της μητέρας του δίνεται με περισσότερο χιούμορ, ενώ με τη σύγκριση του Τριγωνοψαρούλη με τον μεγαλύτερο και «σημαντικότερο» αδερφό του, ο συγγραφέας θίγει έναν ακόμα τομέα που ψυχολογικά ταλανίζει συχνά τα παιδιά. Στο τέλος των βιβλίων προτείνονται δημιουργικές δραστηριότητες για τα παιδιά, ένα γεγονός που αποτυπώνει ότι η σειρά των βιβλίων διεκδικεί κάτι περισσότερο από μία απλή ανάγνωση.

Στο έκτο βιβλίο της σειράς, *Τα γενέθλια του Τριγωνοψαρούλη ή Πώς η αγάπη νίκησε τον πόλεμο* (2007), ο ήρώας μας γίνεται πλέον δέκα χρονών. Ωριμότερος από ποτέ αλλά και προβληματισμένος, καθώς διαπιστώνει ότι όλοι του οι αγώνες για τον σεβασμό στη διαφορετικότητα δεν έχουν καταφέρει να μετουσιωθούν σε στέρεες ηθικές και πνευματικές αξίες στην ψαροκοινωνία (και πάλι η Αγριόσαλπα η προσφυγοπούλα δέχεται τα ειρωνικά σχόλια και πειράγματα των άλλων ψαριών), θα αναζητήσει τον πατέρα του και θα καταφέρει τελικά να ενώσει όλη του την οικογένεια. Ολοκληρώνεται με αυτόν τον τρόπο η οικογενειακή saga του ήρωα. Η πλοκή επανακτά εδώ τα ηνία, καθώς ο αναγνώστης θα εμπλακεί σε περιπέτειες με θαλάσσια χρονοτούνελ και στο μεγάλο πανθαλάσσιο πόλεμο, αλλά παράλληλα θα προβληματιστεί με θέματα πολέμου που «κοστίζουν» λιγότερο από όπλα που παλιώνουν και πρέπει να πωληθούν. Ταυτόχρονα, ο έρωτας θριαμβεύει, αφού ο ιδεολόγος πατέρας, ψάρι του γαλάζιου πελάγους ερωτεύεται τη μητέρα του ήρωα, της κόκκινης θάλασσας κόντρα στη θέληση των ψαροστρατηγών. Ο συγγραφέας επιλέγει να κινηθεί αφηγηματικά την ίδια στιγμή στο παρόν της ιστορίας και ταυτόχρονα στο παρελθόν μέσα από την επινόηση του χρονοτούνελ και αποδεικνύει ότι η συγγραφική του μαστοριά καλά κρατεί.

Στο έβδομο βιβλίο, *Ο Τριγωνοψαρούλης επιστρέφει...* (2011), είναι ο Ηλιόπουλος που επιστρέφει με ιδιαίτερα παιγνιώδη διάθεση. Ο μικρός αναγνώστης προσκαλείται να λειτουργήσει ως μικρός καλλιτέχνης – εικονογράφος, καθώς ο ήρωας, ασπασζόμενος τις απόψεις του Μπαρτ για τον θάνατο της εξουσίας του συγγραφέα επιχειρεί να του αφαιρέσει την παντοδυναμία, υπαγορεύοντάς του μάλιστα «Γράφε όπως τα ακούς, αυτή τη φορά μιλάω εγώ». Μάλιστα του επιτίθεται γιατί είχε δηλώσει ότι το έκτο ήταν το τελευταίο βιβλίο που θα έγραφε. Εδώ, για πρώτη φορά στη σειρά ο αφηγητής είναι φανερός, πρωτοπρόσωπος και αυτοδιηγητικός, επιτυγχάνοντας παράλληλα να εγκαθιδρύσει μία αμεσότερη και πιο ζωντανή

σχέση με τον αναγνώστη, στον οποίο κλείνει το μάτι, τον μυεί ουσιαστικά στο χώρο του μυθιστορήματος ως ενός πολύ σημαντικού, αλλά σε κάθε περίπτωση κατασκευασμένου μυθοπλαστικού σύμπαντος. Η ψαροκοινωνία κοντεύει να ερημώσει· ο παντοδύναμος Άρης Ψαροφαγάκης ελέγχει τα πάντα με τη βοήθεια της τεχνολογίας που μετωνυμικά δίνεται μέσα από μία μεγάλη οθόνη, ενώ λυμαίνεται και την παράνομη - υπερβολική αλιεία. Η οικολόγος εξαφέλφη του Άρη Μπέτυ και ο Τριγωνοψαρούλης ενώνουν τις δυνάμεις τους και μέσα από αλληπάλληλες εκατέρωθεν μεταμορφώσεις μεταξύ ανθρώπου και ψαριού θα αποτρέψουν τα σατανικά σχέδια του Άρη, αλλά κυρίως θα αποδείξουν ότι η ζωή δεν είναι θέαμα, αλλά υπέρτατο αγαθό και βίωμα. Ο Ηλιόπουλος θέτει ουσιαστικά το ζήτημα ότι στο πλαίσιο της ύστερης νεωτερικότητας οι νέες τεχνολογικές και ψηφιακές δυνατότητες, αν και προσδίδουν μία καινούργια δυναμική στον χώρο της εκπαίδευσης και της κοινωνίας συνολικά, δεν επιτυγχάνουν την πραγμάτωσή τους στον μέγιστο βαθμό, αφού οι εκπαιδευτικοί μηχανισμοί συμπέζονται ανάμεσα στην ηγεμονία των στρατηγικών της αγοράς από τη μια πλευρά και στην «ελαφρότητα» της πολιτιστικής παραγωγής από την άλλη πλευρά. Ταυτόχρονα, σε επίπεδο συλλογικών αναπαραστάσεων παρατηρείται η έλλειψη ενός πολιτικού και κοινωνικού οράματος, το οποίο να ενεργοποιεί τις δυνάμεις που απαιτούνται να εργαστούν για την υλοποίησή του, με συνέπεια η έλλειψη αυτή να μεταφράζεται στην αδυναμία σύνθεσης μιας νέας ιδεολογικοπολιτικής στρατηγικής για την ανάδειξη και την ανάπτυξη της αυτονομίας του εκπαιδευτικού γίγνεσθαι.

Το όγδοο και τελευταίο, μέχρι στιγμής, βιβλίο της σειράς, *Τριγωνοψαρούλη, μην εμπιστεύεσαι ΠΟΤΕ ... αχινό!* (2013), εμφανίζεται ως συνέχεια του προηγούμενου. Ο κουρέας υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι δεν αλλάζουν και ο Ηλιόπουλος μάλλον συμφωνεί μαζί του, καθώς ο Άρης ο Ψαροφαγάκης βάσει σχεδίου προσπαθεί και πάλι να κατακτήσει την ψαροκοινωνία αυτή τη φορά ως Αχινός. Οι αποκλεισμοί από τις ομάδες ψαρόσφαιρου λόγω μεγέθους, σχήματος και χρώματος επαναφέρουν τη μόνιμη προσπάθεια του συγγραφέα να εξαντλήσει κάθε στερεοτυπική ρατσιστική συμπεριφορά που υπάρχει και να την αποδομήσει με την απλή γλώσσα των παιδιών και της θάλασσας.

Σε έργα που τόλμησαν και έχουν διαχρονικά δικαιωθεί στη συνείδηση των αναγνωστών, και μάλιστα των πιο απαιτητικών, όπως είναι οι μικροί μαθητές και όχι μόνο, θα συνιστούσε μεμψιμοιρία να τεθούν θέματα αστοχιών ή μικρότερων ολισθημάτων της γραφής. Ο Τριγωνοψαρούλης πολυμεταφράστηκε, ενέπνευσε τη συγγραφή και το ανέβασμα διάφορων θεατρικών έργων αλλά και τη δημιουργία ταινιών μικρού μήκους, αποτυπώθηκε σε στίχους και παρτιτούρες τραγουδιών και αποτέλεσε τον κορμό μίας σειράς εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ο συγγραφέας Βαγγέλης Ηλιόπουλος, εκπαιδευτικός ο ίδιος όχι μόνο αφουγκράστηκε και παρακολούθησε τις κοινωνικές εξελίξεις, αλλά επιχείρησε και εξακολουθεί να επιχειρεί μέσα από έξυπνες ανατρεπτικές ιστορίες και να καλλιεργήσει αισθητικά τους αναγνώστες του, αλλά και να υπενθυμίζει σε όλους μας αυτό που μοιάζει κοινότοπο και τετριμμένο· η εκπαίδευση είναι η μόνη ενδεδειγμένη λύση πολλών δεινών και η Λογοτεχνία θα πρόσθετα η θεραπευνίδα της ψυχής μας. Με λίγα μέσα, όσα του επιτρέπει ο χώρος της Παιδικής Λογοτεχνίας, που σε κάθε βέβαια περίπτωση του υπεραρκούν, διαπραγματεύτηκε με τους αναγνώστες του το μέγιστο. Και κατάφερε να μας πείσει.

3.Αντί Επιλόγου και συμπερασματικών παρατηρήσεων

Ο εκπαιδευτικός προγραμματισμός, η παιδαγωγική έρευνα, η χάραξη και η υλοποίηση της εκπαιδευτικής πολιτικής, βρίσκονται περισσότερο από ποτέ εγκλωβισμένες, σε μία δίνη γύρω από την οποία περιστρέφονται και από την οποία δεν μπορούν να βγουν, επιβεβαιώνοντας ταυτόχρονα το ρόλο και τη συμβολή τους στην αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογικής ηγεμονίας (Μαυρογιώργος 2000:44-53) όχι μόνο της κρατικής εξουσίας ή ενός εθνικού κέντρου όπως στο παρελθόν, αλλά πολυεθνικών και υπερεθνικών αρχών και δυνάμεων, οι οποίες διαμορφώνουν, λόγω υπεροχής στο συσχετισμό δύναμης, τον ιστορικό και πολιτισμικό ρου της ανθρώπινης κοινωνίας.

Η αποϊδεολογικοποίηση, η προβολή των θεωριών του τέλους των ιδεολογικών και οι μεταμοντέρνες θεωρίες για το τέλος της Ιστορίας (Φωτόπουλος 2011:938) αποτελούν ορισμένες μόνο ενδείξεις για τις μορφές νεο-συντηρητισμού, την ηθική και ιδεολογική πολυτοποίηση που διακρίνουν τη σύγχρονη πραγματικότητα. Η έννοια της μαζικότητας στο σχολείο, στις τηλεοπτικές εκπομπές, στις κινηματογραφικές ταινίες και θεατρικές παραστάσεις, στην ενημέρωση και την ψυχαγωγία «αλέθουν» όλες τις ταξικές και κοινωνικές διαφορές, τείνουν να καταργήσουν όλες εκείνες τις δημιουργικές διαφορές των ανθρώπων και έχουν ως συνέπεια οι όποιες ιδεολογικές αναζητήσεις και κοινωνικές δράσεις να εκλαμβάνονται ως αντιπαραγωγικές και μη αποδοτικές συμπεριφορές. Οι εκπαιδευτικοί μηχανισμοί συντείνουν σε παθητική κοινωνική συμπεριφορά η οποία ενστερνίζεται παθητικά το κυρίαρχο σύστημα αξιών, αδυνατώντας να υπερβεί τα αδιέξοδα, τους ανορθολογισμούς και τις στρεβλώσεις που ενδημούν διαχρονικά, με συνέπεια την παθητική συναίνεση και την αξιακή την εσωτερίκευση της υπάρχουσας πολιτισμικής σύγχυσης. Η τέχνη, η θρησκεία, η φιλοσοφία, ακόμα και η πολιτική ανάγονται σε εμπορεύματα, τα οποία αγοράζονται και πωλούνται με μεθόδους marketing με συνέπεια η *αξία χρήσης* ενός αγαθού να παραγκωνίζεται και ταυτόχρονα υποτιμάται σε σχέση με την *ανταλλακτική του αξία* (Ευαγγέλου 2003:36-38).

Στα νεότερα χρόνια το σκανδιναβικό μοντέλο εκπαίδευσης κατόρθωσε να ενσωματώσει μία σειρά σημαντικών καινοτομιών και πρακτικών που ανέτρεψαν τα παραδοσιακά δεδομένα. Οι ενεργητικές του πολιτικές πόρρω απέχουν από τον ωφελιμισμό των αγγλοσαξονικών νεοφιλελεύθερων μοντέλων εκπαίδευσης. Η συνεργατική κουλτούρα και η ομαδοσυνεργατική μάθηση, η δημιουργικότητα, η ενσυναίσθηση και η ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης, η συμμετοχικότητα, η συνθετική και αναλυτική ικανότητα στο πλαίσιο της μάθησης, η δημοκρατική κουλτούρα και η ανάπτυξη της κοινωνικής αλληλεγγύης αποτελούν ορισμένα από τα στοιχεία, τα οποία έχει καλλιεργήσει το μοντέλο αυτό και πιστεύουμε ότι αναδεικνύουν στη σωστή τους βάση τον ρόλο και τη λειτουργία του μαθήματος της Λογοτεχνίας στο εκπαιδευτικό σύστημα. Μια Λογοτεχνία που έρχεται αντιμέτωπη με σειρά προβλημάτων στην εκπαίδευση, τόσο από την εργαλειακή της χρήση σε μαθήματα εμποτισμένα από γλωσσολογικές λογικές όσο και από την κούραση που έχει επέλθει στους εκπαιδευτικούς από τις καθαρά ερμηνευτικές προσεγγίσεις, οι οποίες τους προτείνονται. Θα πρέπει εδώ να προστεθούν και πιο σοβαρά θέματα που αφορούν τα οργανικά της στοιχεία, τη σύνθεση και την πρόσληψή τους στη σημερινή πραγματικότητα. Ακόμα και οι χαρακτήρες στα σύγχρονα μυθιστορήματα (έργα τέχνης στην ουσία τους) είναι

ολοκληρωτικά ενταγμένοι στο κυρίαρχο status quo. Δεν είναι οι ενσαρκώσεις ενός άλλου, εναλλακτικού τρόπου ζωής, αλλά εκείνοι που εν τέλει επικυρώνουν και νομιμοποιούν τον υφιστάμενο κόσμο. Ο καταραμένος ποιητής της ρομαντικής φιλολογίας ή η *Μαντάμ Μποβαρύ* του Φλωμπέρ, του τρελού, του μέθυσου, του φονιά και τόσων άλλων μέσα από την παρέκκλιση εξέφραζαν την αντίδραση στην ηγεμονία της αστικής κουλτούρας, καθώς και τη προτροπή για μία άλλη διάσταση της πραγματικότητας, στη σύγχρονη μαζική βιομηχανοποιημένη κουλτούρα έχουν χάσει τον υπερβατικό τους χαρακτήρα με αποτέλεσμα να μετατρέπονται σε στοιχεία της κατάφασης, της συναίνεσης και της αποδοχής μιας πραγματικότητας αλλότριας και άνυδρης. Στη λογική αυτή κάθε απόπειρα για τη δημιουργία μιας εναλλακτικής διάστασης της πραγματικότητας, τείνει να φαντάζει εξωπραγματική ή να δυσφημείται ως ρομαντική και κάθε πρωτοποριακό εγχείρημα να λογίζεται ως ουτοπία και παλιμπαιδισμός. Αποκορύφωμα όλων αυτών αποτελεί το γεγονός ότι στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία, η διάσταση ανάμεσα στην τέχνη και την καθημερινότητα, έφτασε σιγά σιγά να καταργείται με συνέπεια τη σύγχυση και την πολιτισμική πολυτοποίηση. Η μουσική του Μπαχ μπορεί να χρησιμοποιείται ως μουσική υπόκρουση σε διαφήμιση για αναψυκτικά, πίνακες του Νταλί ή του Πικάσο να είναι ντεκόρ βιτρίνας πολυκαταστήματος. Αυτή η μετα-μοντέρνα στροφή στη διάρκεια της δεκαετίας του '70 οδήγησε στην αποσάθρωση του κοινωνικού περιεχομένου της τέχνης και της κουλτούρας. Το μεταμοντέρνο σκηνικό, πολλά υποσχόμενο αρχικά, αντί να επανεξετάσει κριτικά την ιστορία, εγκατέλειψε κάθε τάση επαναπροσδιορισμού του κοινωνικού περιεχομένου της τέχνης και της κουλτούρας και της παιδείας συνολικότερα, ενώ ταυτόχρονα υιοθέτησε τη λογική της αποδόμησης του μοντερνισμού, προβάλλοντας άλλοτε τάσεις εθνικιστικές και αναχρονιστικές, κι άλλοτε την απολυτοποίηση ορισμένων ξεπερασμένων αισθητικών καταστάσεων με συνέπεια την απογοήτευση και την αδυναμία διαμόρφωσης ενός ριζοσπαστικού μεταρρυθμιστικού προγράμματος.

Ο ήρωας του Ηλιόπουλου έρχεται ως η σημαντικότερη από μία σειρά εναλλακτικών προτάσεων στην ελληνική πραγματικότητα ή έστω η εναυσματική απόπειρα για να υλοποιηθεί αυτό το ποιοτικό άλμα σε μία διαφορετική και καθολική εκπαίδευση, πρόταγμα απότοκο όλων των προσπαθειών που εκκινούν από τον ορθό λόγο του Διαφωτισμού και το πέρασμα από τη μεσαιωνική αφηρημένη μεταφυσική στην έλλογη ανθρωποκεντρική εγκόσμια πραγματικότητα. Μία εκπαίδευση προσιτή σε όλους, απελευθερωμένη από θρησκοληψίες, δεισιδαιμονίες, προκαταλήψεις, δογματισμούς, αφορισμούς και φοβικά στερεότυπα. Μια εκπαίδευση που, ακόμα κι αν διαψεύστηκε ή δεν ολοκληρώθηκε ή σε αντίθεση με αυτό που υποσχόταν, εξακολουθεί διαχρονικά να φιλοξενεί θύλακες αναπαραγωγής ταξικών ανισοτήτων και κοινωνικών στρεβλώσεων, διαδραματίζει ωστόσο πάντοτε σημαίνοντα ρόλο στη διαδικασία του εξορθολογισμού της κοινωνίας.

Βιβλιογραφία

Ευαγγέλου, Γ. Κ. (2003). Το κοινωνικό περιθώριο στο ελληνικό και ιταλικό μεταπολεμικό μυθιστόρημα, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής.

Ηλιόπουλος, Β. (1997). Ο Τριγωνοψαρούλης, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.

- (1998). Ο Τριγωνοψαρούλης, ο Μαυρολέπιος κι ο τελευταίος ιππόκαμπος, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.
- (2000). Τριγωνοψαρούλης εναντίον Μεγάλου Καρχαρία, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.
- (2003). Ο αδερφός του Τριγωνοψαρούλη, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.
- (2006). Ο Τριγωνοψαρούλης στον κόσμο των παράξενων ψαριών, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.
- (2007). Τα γενέθλια του Τριγωνοψαρούλη, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.
- (2011). Ο Τριγωνοψαρούλης επιστρέφει, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.
- (2013). Τριγωνοψαρούλης, μην εμπιστεύεσαι ΠΟΤΕ...αχινό! Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.

G rard Genette, G. (2007). Σχήματα III, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης – επιμ. Ερατοσθένης Καψωμένος, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκης.

Μαυρογιώργος, Γ. (2000). Παιδαγωγική έρευνα, Εκπαιδευτική Αλλαγή, & Κοινωνική Αλλαγή, Ανάγνωση της κυρίαρχης αστικής ιδεολογίας, στο *Εκπαιδευτική Πολιτική και στρατηγικές νομιμοποίησης* Γιάννινα: ΠΙ. ΦΠΨ.

Παπαντωνάκης, Δ. Γ. και Κωτόπουλος, Η. Τ. (2011). Σκηνικό, Χαρακτήρες, Πλοκή, Αθήνα: Εκδόσεις Ίων.

Τζούμα, Α. (1991). Η διπλή ανάγνωση του κεμένου. Για μια κοινωνιοσημειωτική της αφήγησης, Αθήνα: Εκδόσεις Επικαιρότητα.

Φωτόπουλος, Ν. (2013). Εκπαίδευση, ιδεολογία και αποξένωση στην ύστερη Νεωτερικότητα, στο Φραγκουλόπουλος Β. (επιμλ.). Νικηφόρος Μανδηλαράς, Μνήμης ένεκεν, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, (943-957).

i. Το βιβλίο τάραξε τα νερά της σύγχρονης ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας, κέρδισε τον Έπαινο Αντιγόνη Μεταξά του Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και αναγράφεται στη λίστα του Documentation Center of Books for Disabled Young People της IBBY. Επίσης, επιλέγεται από το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου ως παραμύθι της Γαλάζιας Γραμμής, το οποίο μπορούν να ακούνε τα παιδιά τηλεφωνικά. Οι διακρίσεις της σειράς των βιβλίων με ήρωα τον Τριγωνοπαρούλη είναι πλέον αναρίθμητες, ενώ η επίδραση που εξακολουθεί να έχει στους μικρούς αναγνώστες είναι άνευ προηγουμένου στα ελληνικά χρονικά.